
Kashmirashaivadarshane ShadtrinshattattvanAm
Raikhikamadhyayana-Prarupyam

కాశ్మీరశైవదర్శనే షడ్త్రింశత్తత్త్వానాం రైఖికమధ్యయన-ప్రారూప్యమ్

Document Information

Text title : Kashmirashaivadarshana Prarupyam

File name : kAshmIrashaivadarshaneprArupyam.itx

Category : misc, article, pradIptakumArananda

Location : doc_z_misc_general

Author : (Copyright) Pradipta Kumar Nanda, Kendrapara, Orissa pknanda65 at gmail.com

Transliterated by : Pradipta Kumar Nanda pknanda65 at gmail.com

Proofread by : Pradipta Kumar Nanda

Description/comments : kAshmIrashaivadarshane ShaDtri.nshattattvAnAM raikhikamadhyayanaprArUpyam

Acknowledge-Permission: (Copyright) Pradipta Kumar Nanda

Latest update : August 19, 2026

Send corrections to : sanskrit at cheerful dot c om

This text is prepared by volunteers and is to be used for personal study and research. The file is not to be copied or reposted without permission, for promotion of any website or individuals or for commercial purpose.

Please help to maintain respect for volunteer spirit.

Please note that proofreading is done using Devanagari version and other language/scripts are generated using **sanscript**.

August 19, 2026

sanskritdocuments.org

కాశ్మీరశైవదర్శనే షడ్త్రింశత్తత్త్వానాం రైఖికమధ్యయన-ప్రారూప్యమ్

౧. భూమికా ఏవం పీఠికా (Introduction and Background)

భారతీయదార్శనికపరम्పరాను కశ్మీరశైవదర్శనమ్ (ప్రత్యభిజ్ఞా-త్రిక-సిద్ధాంతః) అద్వైతవేదాంతస్య అతిరిచ్య చేతనాయాః జగద్విస్తారస్య చ అత్యంతం గమ్యరాం వైజ్ఞానికీం చ వ్యాఖ్యాం కరోతి । అస్మిన్ దర్శనే పరబ్రహ్మ “పరమశివః” స్వకీయయా అనంతయా స్వాతంత్ర్యశక్త్యా ఆత్మానమ్ ఏవ విశ్వరూపేణ ప్రకటయతి । అస్య విశ్వప్రపంచస్య అభివ్యక్తేః లయస్య చ మూలాధారః షడ్త్రింశత్ (౩౬) తత్త్వాని సన్తి ।

సామాన్యతః ఏతాని ౩౬ తత్త్వాని త్రిషు వర్గేషు (శుద్ధ-శుద్ధాశుద్ధ-అశుద్ధతత్త్వేషు) విభజ్య అధీయన్తే । కిన్తు పరమశివాత్ (పరమచేతనాత్) ఆరభ్య పృథివీ (స్థూలజడపదార్థః) పర్యంతమ్ యః సృష్టిక్రమః అస్తి తథా పృథివ్యాః పునః పరమశివపర్యంతం యః లయక్రమః (యోగమార్గః) అస్తి సః కశ్చన “అవిచ్ఛిన్నః, క్రమికః, రైఖికశ్చ (Continuous Linear Sequence)” మార్గః అస్తి । అస్మిన్ శోధకార్యే ఏతేషాం ౩౬ తత్త్వానామ్ ఏతాదృశస్య రైఖిక-పరిణామస్య (Linear Hierarchy and Evolution) దార్శనికమ్ విశ్లేషణాత్మకఞ్చ అధ్యయనం కరిష్యతే ।

౨. శోధస్య సమస్యా (Research Problem)

పారమ্পరికగ్రన్థేషు ౩౬ తత్త్వానాం వర్గీకరణం ఖణ్డశః (Categorical Division) లభ్యతే, యేన చేతనాయాః (Consciousness) తథా పదార్థస్య (Matter) మధ్యే కశ్చన కృత్రిమః భేదః దృశ్యతే । పరమచేతనాత్ జడపదార్థస్య నిర్మాణే రైఖిక-సోపానానాం (Linear Transition States) నిరంతరతా కథం సిద్ధ్యతి? శుద్ధతత్త్వేభ్యః అశుద్ధతత్త్వేషు ప్రవేశకాలే “మాయా” తథా “పంచకణ్ఠకాని” కథం రైఖిక-సంధిబిన్దురూపేణ కార్యం కుర్వన్తి? ఏషా సమస్యా దార్శనికదృష్ట్యా సమాధాతుం ౩౬ తత్త్వానామ్ అవరోహణ-ఆరోహణయోః రైఖిక-అధ్యయనమ్ అతీవ ఆవశ్యకమ్ అస్తి ।

3. శోధస్య ఔచిత్యమ్ మహత్త్వఞ్చ (Rationale and Significance)

కః-చేతనా-పదార్థయోః సేతురూపతాః ఆయం శోధః పరమశివస్య అభిన్న-ప్రకాశ-విమర్శయోః పృథివీపర్యంతం ఘనీభూతతాయాః (Condensation of Consciousness) రైఖిక-మార్గమ్ ఉద్ఘాటయిష్యతి ।

ఖః- సాధనాపద్ధతేః సుగమతా - యోగినః సాధనాకాలే పృథివ్యాః శివపర్యంతం యం “ప్రత్యాహారమ్” వా “లయక్రమమ్” కుర్వంతి తస్య రైఖిక-మానచిత్రమ్ (Linear Blueprint) అనేన శోధేన స్పష్టం భవిష్యతి ।

గః-ఆధునికవిజ్ఞానేన సహ తులనా - ఆధునిక-భౌతికవిజ్ఞానే (Modern Physics) తథా చేతనావిజ్ఞానే (Consciousness Studies) “Energy to Matter” తథా “Matter to Consciousness” ఇతి యః విచారః అస్తి తస్య సమీక్షణే ఆయమ్ అధ్యయనః నూతనాం దిశం దాస్యతి ।

౪. శోధస్య ఉద్దేశ్యాని (Research Objectives)

ఉద్దేశ్యమ్

క - కశ్మీరశైవదర్శనానుసారం పరమశివాత్ పృథివీపర్యంతమ్ ౩౬ తత్త్వానాం సోపానక్రమస్య (Descending Order) రైఖిక-విశ్లేషణమ్ ।

ఖ - శుద్ధ-శుద్ధాశుద్ధ-అశుద్ధ-ఇతి వర్గత్రయస్య మధ్యే రైఖిక-సమన్వయస్య తథా మాయా-పఞ్చకఙ్కరకానాం సజ్జమణికాలీన-భూమికాయాః నిరూపణమ్ ।

గ - సాధనాదృష్ట్యా పృథివ్యాః పరమశివపర్యంతమ్ ఆరోహణ-రైఖికక్రమస్య (Laya-Krama/ Ascending Path) అనుశీలనమ్ ।

ఘ - అస్య ౩౬-తత్త్వీయ-రైఖిక-సంరచనాయాః ఆధునిక-చేతనావిజ్ఞానేన సహ తులనాత్మకం సమీక్షణమ్ ।

౫. శోధ-ప్రశ్నాః (Research Questions)

కః కశ్మీరశైవదర్శనే షడ్త్రిశతత్వానాం రైఖికః (Linear) క్రమః కః, తథా ఆయం క్రమః ఖణ్డశః వర్గీకరణాత్ కథం శ్రేష్ఠః?

ఖః పరమశివస్య సావిత్ర్యశక్త్యా శుద్ధతత్త్వేషు “అహమ్” తథా “ఇదమ్” అనయోః సమన్వయస్య రైఖిక-వికాసః కథం భవతి?

గ: అసీమితస్య శివస్య పరిమితజీవత్వేన సంకోచే “మాయా” తథా “పఞ్చకఞ్చుకానామ్” (౬-౧౧ తత్త్వానామ్) రైఖికం స్థానం కిమ్?

ఘ: అశుద్ధతత్త్వేషు (౧౨-౩౬) ప్రకృతేః పఞ్చమహాభూతపర్యంతం సూక్ష్మతాయాః స్థూలతాం ప్రతి రైఖిక-సోపానాని కాని సన్తి?

జ: సాధనాకాలే ఏతేషాం తత్త్వానాం విరోమ-రైఖిక-క్రమః (Ascending Involution) జీవం కథం శివత్వం నయతి?

౬. శోధపరికల్పనా (Research Hypothesis)

కశ్మీరశైవదర్శనే షడ్వింశతత్వాని న తు పృథక్-పృథక్ జడ-చేతన-ఖణ్డాః, అపితు పరమశివస్య స్వాతంత్ర్యశక్త్యైః సంకోచ-వికాసయోః ఏకా నిరన్తరా, సోపానబద్ధా, రైఖికీ చ శృంఖలా అస్తి యస్యైః అవబోధనేన ఏవ అద్వైత-చిత్తసత్తాయాః జగద్రూపేణ పరిణామః సిద్ధ్యతి । ”

౭. శోధపద్ధతిః (Research Methodology)

అస్మిన్ శోధకార్యే పాఠాధారితా (Textual Analysis), వైచారిక-విశ్లేషణాత్మకీ (Analytical and Theoretical) తథా తులనాత్మకీ (Comparative Methodology) శోధపద్ధతిః ప్రయుక్తా భవిష్యతి ।

ప్రాథమికస్రోతాంసి- తన్త్రాలోకః, ఈశ్వరప్రత్యభిజ్ఞాకారికా, ప్రత్యభిజ్ఞాహృదయమ్, శివసూత్రవిమర్శినీ, తన్త్రసారః, తత్త్వసన్దోహః చ ।

ద్వితీయకస్రోతాంసి- కశ్మీరశైవదర్శనస్య ఆధునిక-విదుషాం (యథా- జయదేవసింహః, జే। సి। చటర్జీ, కాన్హివర్మపాణ్డేయః, మార్కండిచకోప్పిన్, ఇత్యాది) శోధగ్రన్థాః శోధపత్రికాశ్చ ।

౮. సమాఖ్యమ్ అధ్యాయాకరణమ్ (Proposed Chapter Scheme)

ప్రథమా౭ధ్యాయః

౧.౧-ప్రస్తావనా

౧.౨-కశ్మీరాద్వైతదర్శనస్య పీఠికా

౧.౩-కశ్మీరశైవదర్శనస్య ఐతిహాసిక-తథ్యాని

౧.౪-దార్యానికానాం పరిచయః ।

౧.౫- “తత్త్వ” అవధారణా తథా “రైఖిక-అధ్యయనస్య” (Linear Methodology) ఆవశ్యకతా
|

ద్వితీయోఽధ్యాయః

౨.౧- పరమప్రకాశస్య ప్రథమః రైఖిక-ప్రసారః (శుద్ధతత్త్వాని - ౧ తః ౫)

౨.౨- పరమశివః

౨.౩- శక్తిః

౨.౪- సదాశివః

౨.౫- ఈశ్వరః

౨.౬- సద్విద్యా చ

౨.౭- “అహమ్” (Self) తథా “ఇదమ్” (Object) అనయోః శుద్ధ-సామరస్యస్య రైఖిక-వికాసః
|

తృతీయోఽధ్యాయః

౩.౧- పరిచ్ఛేద-సంక్రమణమ్ (శుద్ధాశుద్ధతత్త్వాని - ౬ తః ౧౧)

౩.౨- మాయాతత్త్వస్య అవధారణా |

౩.౩- పఞ్చకణ్ఠకానామ్ (కాల, కలా, నియతి, రాగ, విద్యా) రైఖిక-సంకోచ-ప్రక్రియా |

చతుర్థోఽధ్యాయః

౪.౧- స్థూలజగతః రైఖిక-విస్తారః (అశుద్ధతత్త్వాని - ౧౨ తః ౩౬)

౪.౨- పురుష-ప్రకృత్యోః స్వరూపమ్ |

౪.౩- అస్తఃకరణమ్ (౩), జ్ఞానేంద్రియాణి (౫), కర్మేంద్రియాణి (౫), తన్మాత్రాః (౫), పఞ్చమహాభూతాని (౫) చ |

పఞ్చమోఽధ్యాయః

౫.౧- విరోమ-రైఖిక-క్రమః (The Ascending Path / Laya-Krama)

౫.౨- యోగసాధనాయాం ప్రత్యభిజ్ఞాక్రమే చ ౩౬ తత్త్వానాం లయక్రమః |

౫.౩- అవరోహణమ్ (Evolution)

౫.౪- ఆరోహణమ్ (Involution)

౫.౫- అనయోః మార్గయోః సాదృశ్యమ్ |

షష్ఠోఽధ్యాయః

౬.౧- శోధస్య ముఖ్యాః ప్రాప్తీనాం సంక్షేపః |

౬.౨- ఆధునిక-చేతనావిజ్ఞానే (Consciousness Studies) అస్య రైఖికాధ్యయనస్య ఉపయోగితా |

౭- ఉపసంహారః నిష్కర్షాశ్చ (Conclusion and Findings)

౮- సహాయకగ్రంథసూచీ (Select Bibliography)

(క) ప్రాథమిక-సంస్కృతగ్రంథాః

౧. అభినవగుప్తః - తన్త్రాలోకః (జయరథకృత-” వివేక” -టీకాసహితః), మోతీలాల్ బనారసీదాస, దేహలీ ।

౨. ఉత్పలదేవః - ఈశ్వరప్రత్యభిజ్ఞాకారికా (విమర్శిణీ టీకాసహితా) ।

౩. క్షేమరాజః - ప్రత్యభిజ్ఞాహృదయమ్ (స్వోపజ్ఞవృత్తినహితమ్) ।

౪. క్షేమరాజః - తత్త్వసన్దోహః ।

౫. వాసుగుప్తః - శివసూత్రాణి (క్షేమరాజకృత-” విమర్శిణీ” -సహితాని) ।

(ఖ) ద్వితీయక-అనుసన్ధానగ్రంథాః -

౧. Chatterji, J. C. - Kashmir Shaivism (The Secret doctrine of the 36 Tattvas), SUNY Press.

౨. Singh, Jaideva - Pratyabhijñāhṛdayam - The Secret of Self-Recognition, Motilal Banarsidass, Delhi.

౩. Dyczkowski, Mark S. G. - The Doctrine of Vibration, SUNY Press, New York.

౪. Pandey, K. C. - Abhinavagupta - An Historical and Philosophical Study, Chowkhamba, Varanasi.

౫. రస్తోగీ, కాన్హివన్శః - కాశ్మీర శైవ దర్శన, ఉత్తర ప్రదేశ్ హిందీ సంస్థాన, లఖనఊ ।

౬. Wikipedias

Prof. Dr. Pradipta Kumar Nanda

Retd. Head, Dept. of Sarvadarshan

SJSV, Puri

Written by Dr. Pradipta Kumar Nanda, Kendrapara, Orisa pknanda65 at gmail.com

——
Please send corrections to sanskrit@cheerful.com

